

Törekvések a jogi nyelv közérthetőségére

BALÁZS GÉZA¹

Ez az írás a jog fogalmának és magának a jog szónak a magyar nyelvben való megjelenését, jelentéskéjlődését; a magyar jogi nyelv születését és magyarítást (a folyamatos nyelvújító törekvéseket); a jogi nyelvhez való nyelvi-nyelv-művelői kritikai hozzáállást; a jogi nyelv és kommunikáció újabb nyelvészeti megközelítéseit, illetve különösen napjaink közérthetőségi (például normavilágosság) programjait mutatja be, és javaslatot tesz az e téren folytatandó nyelvstratégiai feladatokra.

Kulcsszavak: jog, jogi nyelv, jogi kommunikáció, absztrakciós létra, normavilágosság, nyelvstratégia

Efforts to Make Legal Language Understandable

This paper presents the appearance and meaning development of the concept of law and the word law itself in the Hungarian language; the birth and Hungarianization of the Hungarian legal language (the continuous innovation efforts of the language); the critical approach of linguists to legal language; new linguistic approaches to legal language and communication, and especially today's programs for understandable language (e.g. normative clarity), and makes suggestions for language strategy tasks to be carried out in this field.

Keywords: law, legal language, legal communication, ladder of abstraction, normative clarity, language strategy

A jog fogalmának jelentéstani eredete és a jog szó útja a magyar nyelvben

A jogi nyelv kapcsán fontos művelődéstörténeti és nyelvtörténeti adalék magának a jog szónak a története, amely élesen megvilágítja ennek a hatalmi, társadalmi és szakmai tevékenységnek a hátterét. P. Balázs János írja, hogy

1 Nyelvész, egyetemi tanár, Színház- és Filmművészeti Egyetem, Budapest, Magyarország; Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Románia, e-mail: balazs.geza@szfe.hu

a jogtudomány alapszava, a jog régi eleme szókinszünknek.² Első ismert adata egy helynév 1326-ból, és ez arra utal, hogy köznévként még régebbi. Köznévként leírva először a P. Balázs János által kutatott Jókai-kódexben (1372 után keletkezett szöveg 1448 körüli másolatban) fordul elő. Akkor még két jelentése volt: (1) jobb oldal, jobb kéz, (2) a jó, az igaz(ság). A *jog* szó tehát a *jó* melléknév származéka; s ezt az eredendő, ómagyar kori jelentést a mai napig tudat alatt őrizzük, hiszen a jog arra való, hogy valami jó ügyet szolgáljon, jobbra tegye az emberek életét. Más nyelvekben is van összefüggés a kettő között. Például: a német *Rechte* (jobb kéz) ~ *Recht* (jog, igazság), az angol *right* (jobb kéz, jobb oldal ~ jog), a francia *la droite* (jobb kéz) ~ *le droit* (jog). A latin *ius* (jog) is messzire megy vissza, az óind *yoh* (boldogulás, szerencse) szó erre utal. Az ómagyar kori *jog* szó a kódex korát követően elavult, és egészen a 19. századig nem használták. A jobb kéz, jobb oldal jelentéseket a jó melléknév középfokú *jobb* (kéz, oldal) alakja veszi át. A latin *ius* fogalmát pedig vagy latinul használták (*jus*, ebből származik a magyarosodott *juss*, azaz: törvény adta jog), vagy a törvény, igazság szóval jelölték.

A 19. század eleji nyelvújítók a latin *ius*-ra kívántak magyar megfelelőt találni, és ekkor leltek rá az ómagyar *jog* szóra. A *Nagyszótár* gyűjtésében 1799-es adat szerepel: „az ingatlan Javak tudnivaló hogy jog szerint (radicaliter) nem szállanak”.³ A magyar nyelvújítás szótára szerint⁴ először 1822-ben Döbrentei Gábor használja: „az ahhoz való igaz jog (*jus*) nem tesz köztük különbséget”. És Fogarasi János (1833) szótározza elsőként: *Jus*, jog v. ig. Abban a korban az *igaz* szó gyökét is látni vélték a *jog* szóban, és használták is az *ig* szót. Ám ennek iga vagy ige változata (valakinek a joga értelemben) könnyen zavart okozott. A magyar *ig* tehát nem gyökeresedett meg, a reformkorban a latin *jus* és *jog* egyaránt használatos. A jog térnyerését mutatják a reformkori továbbképzett alakok: jogja (joga), jogos (Berzsenyi Dánielnél, 1832), jogosít, feljogozás, jogozat, jogsérelem, jogviszony (1838), jogtalan, jogszerű (1838), jogilag (1843), jogalap, jogérvényes, jogügylet (1851), jogerő, jogosítvány (1853) stb.⁵

A jog szó a jobb oldal, a jó és az igaz fogalmi köreiből ered. A 19. században a jog szóval alkotott kifejezések, fogalmi bővítések azt mutatják, hogy szerepe, jelentősége bővült, s ez a folyamat azóta is tart. A jog szó etimológiáját a legújabb *Etimológiai szótár* is ekképp tárgyalja.⁶

A magyar jogi nyelv születése, a jogi nyelv magyarítása

B. Kovács Mária (1995) összefoglalta a magyar jogi szaknyelv születését, ezért az előzmények tömör bemutatásában az ő munkájára támaszkodom. Az 1700-as évek végé-

2 P. BALÁZS 1973: 484.

3 BENKŐ 1970: 277–278.

4 SZILY 1902: 155.

5 SZILY 1902: 155.

6 ZAICZ 2021: 384.

nek peres iratai még nagy számban tartalmaznak latin szakkifejezéseket, de a változásra, a magyarításra vonatkozó törekvések is megjelennek. Az 1800-as évek elejétől megszorodtak ugyan a magyar szókincs létrehozására szolgáló kézikönyvek, szótárak (például tisztiszótárak), de az alakulóban lévő jogi szaknyelv még területileg eltérő sajátosságokat mutatott, az egységesülés felé tehát a 19. század második fele és a 20. század tette meg a következő lépést.

A magyar jogi szaknyelv megszületésében és megalapozásában a következő szótárak (és szerzők) jártak az élen: Ottlik Dániel: *A' tisztbeli írásmód saját szavai* (Pest, 1806), *Pesti gyűjteménye a' tisztbeli írásmód' saját szavainak* (Pest, 1807); Péchy Imre: *A' magyar nyelvről a' polgári és peres dolgok folytatásában* (Pest, 1806); Pápay Sámuel: *Észrevételek a' magyar nyelvnek a' polgári igazgatásra, és törvénykezésre való alkalmaztatásáról, az oda tartozó kifejezések gyűjteményével* (Veszprém, 1807); Pauly Károly: *A magyar tisztí írásmód a' polgári igazgatás' és törvénykezés' szótárával* (Buda, 1827); *A pesti királyi Curia szótára* (Pest, 1837); Császár Ferenc: *Váltójogi műszótár* (Pest, 1837); Fogarasi János: *Jogtani műszókönyv* (Pest, 1838); *Törvénytudományi műszótár* (Pest, 1843). A jogi szaknyelv magyarításának ügye a 20. század elején már inkább a német szakkifejezések magyarítása miatt vált fontossá. Vámbéry Ruztem kezdeményezése után Schwartz Izidor és Hojtás Ödön adott ki *Jogi műszótárt* (Budapest, 1908).

A jogi szaknyelv nyelvművelői kritikája

A nyelvművelő mozgalmak a kezdetektől idegenkednek a jogi nyelvtől. Ezért a kezdeti nyelvújító, magyarosító, vagyis a magyar jogi nyelvet megalapozó törekvéseket később újabbak követik. Voltaképpen folyamatos nyelvújítás zajlik.⁷ Először inkább nyelvféltő, nyelvvédő szándék nyilvánul meg, majd a 20. század második felétől szakszerűség, pontosság, valamint a demokratizmus szellemében emancipatorikus törekvések, így például a közérthetőség (normavilágosság) kerül a középpontba.

A már megmagyarosodott jogi szaknyelv újabb problémát vetett fel: a túlzott szakszerűsége való törekvés miatt elszakadt a köznyelvtől, egyre nagyobb tömegek számára vált érthetatlenné, sőt megjelentek benne nyelvi következetlenségek, hibák is. Habár szokás a nyelvművelői törekvéseket értetlenkedve szemlélni és elítélni, bemutatok egy olyan példát, amely egyértelműen bizonyítja, hogy szükség van a jogi szaknyelv nyelvművelői kritikájára. Seregy Lajos azzal indítja elemzését és kritikáját, hogy a jog olyan szakterület, amelynek „teljes egészében és minden megnyilvánulásában csak nyelvi létezés módja van. Akár jogtudományi értekezésről, akár jogszabályról, akár jogszolgáltatásról vagy más jogi tevékenységről van szó, e tevékenységek egy-egyszersmind nyelvi megnyilvánulások is.”⁸ Ezért nem lehet jogi szakmai szempontból

7 Vö. MINYA 2003; a jogi nyelvre is érvényesen: BALÁZS 2014.

8 SEREGY 1989: 30–31.

sem kifogástalan a szöveg, ha nyelvi szempontból nem az. Példája egy (meg nem nevezett) jogtudományi enciklopédiából származik:

„A *nyelvtani* értelmezés a norma-struktúra nyelvi formájának szintaktikai és szemantikai elemzésére; a *logikai* értelmezés a struktúra és nyelvi formája logikai összefüggéseinek az elemzésére; a *rendszertani* értelmezés a norma-struktúrának nagyobb egységeiben, végső soron a jogrendszer egészében mutatkozó összefüggései elemzésére; a *történeti* elemzés pedig a norma-struktúra jogalkotói kialakítása történelmi összefüggéseinek, vagyis a norma-struktúrában rögzített jogalkotói cél elemzésére irányul. A nyelvtani értelmezésben a jogi nyelv mint a természetes nyelvtől elvileg megkülönböztetett *mesterséges nyelv* elemzése; a logikai értelmezésben a történelmileg hagyományosult (és részben kölcsönösen ellentétes irányú és eredményekre vezető) logikai *argumentumok* vizsgálata; a rendszertani értelmezésben a jogrendszeren belüli *összhang* vagy ellentmondás esetleges tényeiből adódó következtetlenségek levonása; és végül a történeti értelmezésben a jogszabályok alkotását *előkészítő anyagok* vizsgálata lép előtérbe.”⁹

A szöveg első olvasásra is érthetetlen, második olvasásra talán valamelyest érthető, de még akkor is homályos, és feltűnőek a súlyos nyelvhelyességi hibák, amelyekre Seregy Lajos felhívja a figyelmet:

„Magyarázatul: a »norma-struktúra« a jogszabályok összessége. A »nyelvtani értelmezés« helyett nyelvi értelmezést kell értenünk. [...] a szöveg a jogi nyelvet »mesterséges nyelv«-nek minősíti, holott ez a szakkifejezés más fogalmat jelöl. Mesterséges nyelv az eszperantó, esetleg a különböző számítástechnikai szaknyelvek stb., de nem a jogi nyelv. Ebben az esetben az egyik szaktudomány, a jogtudomány művelői semmibe vették egy másiknak, a nyelvtudománynak az eredményeit. Más jelentést tulajdonítottak egy nyelvtudományi szakkifejezésnek... [...] Az idézett két mondat bonyolult szerkezete, lehetetlen birtokos láncai, helytelen szóhasználatuk következtében alig-alig értelmezhető. Az is meggondolkoztató, hogy a nyelvi és a logikai értelmezés bizonyos mértékig szembekerül egymással, holott a logika mint tudomány szintén nyelvi formákban létezik, vagyis valamely szövegnek a logikai elemzése mindig nyelvi értelmezésen alapul.”¹⁰

Elterjedt vélemény, hogy a nyelvészek vagy nyelvművelők üldözik a szakmai nyelvhasználatot. Pedig bőven hozható ellenpélda. Az évtizedekig használt egyetemi tankönyvben például ez szerepel: „A szakszókincsek a nemzeti nyelvnek fejlődő, hasznos kiágazásai.”¹¹

9 Seregy 1989: 31.

10 Seregy 1989: 31.

11 Fábrián 1985: 472.

A nyelv művelői kritikát átvette a korábbi jogi nyelvkritika is. Kiss László (később alkotmánybíró) a jogi nyelvvel kapcsolatos értelmezési és érthetőségi problémák kapcsán emel szót:

„A törvények nyelve olyan, hogy az ember még a saját anyanyelvén írt jogszabályt sem érti meg teljesen. Aligha lehet ma már olyan törvényt találni, amelynek szövegezése hozzájárulást jelenthetne a kifejezések pallérozásához. (Mondják, hogy Stendhal, mielőtt a napi írói munkájához fogott – egy oldalt mindig elolvasott a Code Napóleonból, hogy kifejezései pontosak legyenek.)”¹²

Konkrét nyelvi jelenségeket is felmutat: túl sok szó, mindent ellepő terjengősség. Végül pedig idézi Klaus-Michael Grolltól: „A törvényfolyam a törvényességet is veszélyezteti”¹³ Hát még az, ha a törvények (jogszabályok) nyelve nem érthető.

A jogi és a nyelvi norma összefüggései (a normavilágosság) kapcsán elméleti megközelítéssel foglalkozik a kérdéssel Arató Balázs és Balázs Géza tanulmánya:

„As a starting point, it should be noted that an essential component of the rule of law is the accountability of public authorities to the laws and the requirement of legal certainty. The latter requirement is also made up of several components. For example, the requirement of the clarity of norm, or access to and comprehensibility of the text of laws, the predictability of the law as a whole and of its individual rules.”¹⁴

A jogi nyelv és főleg a fordítások nyelvi kérdéseivel foglalkozik jogi szempontból, a nemzetközi kereskedelmi választottbíróságok kapcsán Várady Tibor, ami jelzi a kérdésnek nem pusztán nemzeti-nyelvi, hanem interkulturális nehézségeit.¹⁵

A jogi nyelv közérthetővé tétele

A jogi nyelv újabb szempontú jogászai megközelítésének számít Karcsay Sándor írása.¹⁶ Álláspontja szerint nem várható a jogszabályok nyelvének egyszerűsödése, hiszen a szabályozandó életviszonyok is egyre bonyolultabbak, ami értelemszerűen túl szabályozottsághoz vezet, de a jogalkalmazás sokat tehetne a bonyolult jogszabályok

¹² Kiss 1998: 94.

¹³ GROLL 1985.

¹⁴ ARATÓ–BALÁZS 2022: 98–99. Az idézet magyar fordítása: Kiindulásképpen rögzítendő, hogy a jogállamiság elvének lényeges összetevője a joguralom, vagy másképpen a közhatalom joghoz kötöttsége és a jogbiztonság követelménye. Ez utóbbi maga is több összetevőből áll. Ilyen például a normavilágosság követelménye, vagy a jogszabályok szövegének megismerhetősége, a jog egészének és egyes szabályainak kiszámíthatósága.

¹⁵ VÁRADY 2006.

¹⁶ KARCSAY 1981.

érthetővé tétele érdekében. A túlszabályozottság valóban jellemző a magyar jogrendszerre, a nyolcvanas évek óta azonban mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás területén vannak komoly törekvések a közérthetőség javítására.¹⁷

Az egyre komplexebbé váló világot a nyelvhasználat is követni akarja, ezért bizonyos szakterületek nyelvhasználatára elszakad a köznyelvtől. Az egyre bonyolultabb (másként: szakszerűbb, összetettebb) szaknyelvek létrejötte tehát természetes folyamat. El kell fogadni, hogy a szaknyelv egy adott szakterületen az adott szakterület szakemberei számára a pontos megértést kívánja biztosítani. Ez az adott szakterület belső kommunikációjának jellemzője, ezt nevezzük szakmai nyelvhasználatnak, műnyelvnek vagy kevésbé elegánsan zsargonnak (sőt „tolvajnyelvnek”), és ennek központi része a terminológia, azaz szakszókincs. Karcsey Sándor tömören így foglalja össze: a „szaknyelv célja, hogy egy behatárolható szakmai területen a kommunikációt, azaz a megértést pontosan és félreérthetetlenül biztosítsa”.¹⁸ Azért, hogy elkerülhető legyen a félreértés. A félreértés kommunikációs helyzete mutat némi rokonságot a bírói jogalkotással.¹⁹

Érthető módon egyes szaknyelvek, s köztük a jogi nyelv fölveti a szakmán túli kommunikáció igényét és szükségességét is. Hiszen a jog kérdései nem maradnak a szakmán belül, hanem gyakorlatilag mindenre, mindenre kiterjednek, s ez fölveti, hogy több szinten, tehát a belső szakmai nyelvhasználat mellett külső, másokat is érintő nyelvhasználati szinten is alkalmazni kell tudni. És ebből következnek a nyelv-művelői (nyelvalkalmazói) törekvések és megfontolások. Vinnai Edina kettős feladatot és igényt fogalmaz meg a jogi nyelvvel kapcsolatban.²⁰ A jogi nyelv definíciójából adódik a jogi nyelvet érő kritika: hogy miért nem kellőképpen világos a laikusok számára. Azért, mert a jogi nyelvnek az a feladata, hogy „valamennyi szakember mindig, minden körülmények között ugyanazt az értelmet tulajdonítsa az egyes jogi szavaknak, kifejezéseknek, ami a jogbiztonság szempontjából is elsőrangú követelmény.” Ezt neveztem korábban belső (szakmai) kommunikációnak.

„Ugyanakkor más szaknyelvekhez képest valóban jogos a laikusok nagyobb elvárása a jogi nyelv közérthetősége iránt, hiszen a jog mint a társadalmi rend fenntartásában kiemelkedő szerepet betöltő normarendszer valamennyi állampolgár életét, annak egyre nagyobb területét szabályozza, s állampolgári kötelességünk is a jogszabályok ismerete, követése és alkalmazása.”

Van egy másik szempont is a jogi nyelv bonyolultsága kapcsán: „a jog egyre több szakterületet (például műszaki, orvosi, gazdasági, pénzügyi, informatikai területet) von a szabályozása alá, így sok esetben ezen szakterületek bonyolult nyelvezete teszi

17 BALÁZS 2007: 100–114.

18 KARCSEY 1981: 329.

19 TAHIN 2017: 8; a félreértés pragmatikájának elméleti megközelítése: VESSZŐS 2022.

20 VINNAI 2017b.

nehézkessé a jogi nyelvet is.” Ezekből adódik a kettős arculata: „A jogi szaknyelv tehát a nemzeti nyelven belül a köznapi nyelvtől elkülöníthető szaknyelvek csoportjába tartozik, de a társadalom életében betöltött funkciója okán speciális helyzetben van más szaknyelvekhez képest.”²¹

A jogi nyelv tehát többretegű. Ahogy a közérthetőségnek is több szintje lehetséges, mert nincs általában vett közérthetőség. Tahin Szabolcs dolgozatában²² a közérthetőségnek a következő rétegeit említi: retorikai, nyelvhelyességi, stiláris, szemantikai, grammatikai; én inkább a konkrét–absztrakt nyelvhasználatot emelném ki²³ (a média nyelvhasználata kapcsán szokás beszélni az úgynevezett absztrakciós létráról, amelyen a konkrét nyelvhasználat széles talaján áll az egyre elvontabb, absztraktabb nyelv). A közérthetőséget a konkrétabb nyelvhasználati formák valósítják meg (és ezek valóban leírhatók nyelvtani, stilisztikai, retorikai jellemzőkkel). A bírói munkában a társadalmi elfogadottság miatt különösen törekedni kell a közérthetőségre:

„A bírósági ítéletek akkor lehetnek közérthetőek, ha megfelelnek az Alaptörvény 28. cikkében rögzített »józanész«, »gazdaságosság«, »erkölcs« és a »közjó« kategóriáinak. Úgy vélem, hogy e kategóriák olyan végső igazoló elvek, melyeket a bírónak folyamatosan szem előtt kell tartania. Vagyis, azok a bírói ítéletek, amelyek jóllehet jogszerűek, azaz a pozitív jog tételei alapján születtek meg, de az Alaptörvény 28. cikkének értelmezési tesztjén elbuknak, érthetetlennek hatnak a jogkereső állampolgárok számára, hiszen ellentétesek a valamennyiünkben, azaz a politikai közösségben munkáló meggyőződésekkel.”²⁴

A jogi nyelvvel kapcsolatban tehát hármas nyelvi és funkcionális jellemzőt fogalmazhatunk meg.

1. táblázat: A jogi nyelv nyelvi és funkcionális jellemzői

Nyelvi jellemző	Funkció
1. belső jogi szaknyelv, szakterminológia	szakmán belüli érthetőség, jogbiztonság
2. több szakterületre kiterjedő szakterminológia	szakterületek közötti megfelelés
3. köznyelvi használhatóság (normavilágosság)	közérthetőség, demokratikus részvétel

Forrás: a szerző szerkesztése

A nyelvi jellemzők és a funkciók határozzák meg a cselekvési tereket és lehetőségeket.

21 VINNAI 2017b: 137–139.

22 TAHIN 2017.

23 PL. BALÁZS 1997; BALÁZS 2000.

24 TAHIN 2017: 8.

2. táblázat: Cselekvési terek és lehetőségek

Cselekvési terek	Cselekvési lehetőségek	
szakterminológia	terminológiai, szaknyelvi fejlesztés	NYELVSTRATÉGIA
több terület szakterminológiája	szakterületek közötti együttműködés	
köznyelvi használhatóság	normavilágosság-program	

Forrás: a szerző szerkesztése

A végrehajtás sem lehet szervezetlen, ezért stratégiára, irányító szervre és közös programokra van szükség. A továbbiakban ezekből mutatok be néhányat.

Közérthetőségi programok

A 2000-es években Kiss László alkotmánybíró a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán folyó továbbképzéseken rendszeresen szervezett jogi nyelvi továbbképzéseket. Az alkotmánybíró egy rövid írásban kifigurázta az önkormányzati rendeletek nyelvezetét.²⁵ Az egyik ügyvédeknek szóló lapban tanulságképpen *Pocsék irat* címmel adtak közre okulásul (elrettentő példaként) rosszul megfogalmazott jogi dokumentumokat.

2012–2014. A Közigazgatási és Jogi Minisztérium programja a jogszabályok nyelvi egyszerűsítése érdekében („egyszerűsítési program”). Kiindulópontja volt Navracsics Tibor igazságügyi miniszter egyik beszéde: „Súlyos probléma, hogy egy átlagos műveltségű állampolgárnak is kevés az esélye, hogy megértse a jogszabályokból a jogait és kötelezettségeit, ezért egyszerűbb szerkezetű, nyelvezetű és rövidebb jogszabályokra van szükség.”²⁶ Szócs Géza kulturális államtitkár nyelvöröket alkalmazott volna, akik ellenőrizték volna az előkészítés alatt álló jogszabályok nyelvi megfelelőségét, de az elképzelés megvalósítására nem tudtak anyagi forrást biztosítani. Kiderült, hogy mind a kizárólag jogászok, mind pedig a kizárólag nem jogászok (például nyelvészek) általi egyszerűsítésnek megvannak a maga korlátai. A program utolsó fázisában a minisztérium külső nyelvészeti segítséget is bevont. Ekkor kapcsolódott be a munkába a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, amely

„készített egy kifejezetten nyelvhelyességi útmutatót az egyszerűsítést végzők számára, Balázs Géza professzor úr pedig részt vett a képzések megtartásában is. A képzés során megvitatásra kerültek az egyszerűsítést végző munkatársak és a vezetői kérdései és problémái is, amelyek közül a legfontosabb az volt, hogy vajon minden feltárt egyszerűsítési lehetőséget feltétlenül át kell-e ültetni a jogrendszerbe. A kérdéskör megvitatása után a konszenzusos válasz az volt, hogy nem.”²⁷

²⁵ Kiss 2007.

²⁶ NAGY 2014: 103.

²⁷ NAGY 2014: 111.

(Ahogy korábban írtuk: el kell fogadni, hogy a szaknyelv egy adott szakterületen az adott szakterület szakemberei számára a pontos megértést kívánja biztosítani.) A program végén nem született állásfoglalás vagy jól kommunikálható nyilatkozat, de azért volt némi eredménye:

„Néhány tárca a tartalmi szempontból amúgy is módosítandó rendeletük soron következő módosításakor átültetett egyes nyelvi egyszerűsítési elemeket”, valamint: a program tapasztalatai „segíthetnek a probléma megoldására irányuló további kísérletek megtervezésében, és a munkában résztvevő kormánytisztviselők szemléletére és szaktudására is kedvező hatással lehetett”.

A tapasztalatokhoz azt is szükséges hozzátenni, hogy a többéves program legutolsó fázisában vonták be a témával foglalkozó nyelvészeket. Ha ez a program kezdetén megtörténik, akkor számos elméleti kérdést sikerült volna tisztázni, és a gyakorlati eredmény is látványosabb lehetett volna, hiszen a nyelvészeknek van tapasztalatuk szövegek átalakításában (jelen esetben egyszerűsítésében).²⁸

A közérthetőségi program a Kúrián folytatódott. A Kúria elnöke 2013. január 17-én *Határozatszerkesztés* címmel joggyakorlat-elemző csoportot hozott létre. Vezetésével Orosz Árpád kúriai tanácselnököt bízta meg.²⁹ A csoport munkájába a jogászok mellett egy dramaturgot (Kovács Krisztina) és egy nyelvészt (Balázs Géza) is bevontak. A csoport munkájának nyelvi eredményeként a Kúria kiadásában megjelent a *Stíluskönyv. Útmutató a kúriai határozatok szerkesztéséhez*, amelyben helyet kapott a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda által kidolgozott szabályrendszer: A nyelvi egyszerűsítés, egyszerűsítés lehetőségei.

A Magyar Bíróképző Akadémia továbbképzésében ugyancsak a 2000-es évektől rendszeresen folyt jogi nyelvi képzés. A 2017-es évet az Országos Bírószági Hivatal a *közérthető bíróság évének* szentelte azzal a céllal, hogy a bíróságok által használt írásbeli és szóbeli nyelvezet könnyen érthető legyen. A Nemzeti Közszerződési Egyetemmel közösen megvalósított programban három területre összpontosítottak: bírósági igazgatás, ítélezés és sajtókommunikációs közérthetőség.³⁰

A *Magyar Nyelvőr* szerkesztősége 2022-ben *Norm clarity* (Normavilágosság) címmel angol nyelvű különszámot szentelt a közérthető jogi nyelvnek. A szám szerkesztője, Arató Balázs így fogalmazta meg a célkitűzést:

„In the domestic legal system, norm clarity is not only a linguistic and drafting requirement for legislation, but also a much more complex requirement affecting the application of the laws. In this context, the role of the courts in interpreting

28 MINYA–VINNAI 2018.

29 OROSZ 2014: 165–180.

30 *Közérthetőség a bíróságokon – a bíróságokba vetett bizalom erősítése* 2017; ANTAL 2018.

the meaning of laws and the obligation to draft court documents and decisions in plain, simple and clear language should be emphasised.”³¹

Maga a fogalom az Alkotmányból is levezethető:

„The Constitutional Court has dealt with the issue of norm clarity in detail, and as early as 1992 it stated, as a matter of principle that »the clarity, intelligibility and proper interpretation of legislative content is a constitutional requirement for the legislative texts. Legal certainty – which is an important element of the rule of law declared in Article 2(1) of the Constitution – requires that the text of laws must contain a meaningful and clear legislative content that can be recognised in the course of the application of the law.« Thus, the requirement of norm clarity is inextricably linked to the principles of the rule of law and legal certainty, and can be derived from them in the practice of the Constitutional Court.”³²

A *Magyar Nyelvőr*-ben 2022-től több írás is megjelent a jogi nyelvről. Czine Ágnes az „áldozat” fogalmának jelentésváltozásait vizsgálja,³³ Tahin Szabolcs a jogszövegek kimondott és ki nem mondott nyelvi tartalmairól értekezik (a nyelvészeti pragmatikához hasonló érveléssel),³⁴ Fazakas Zoltán József a jogászképzésben a kisebbségi nyelvi jogok megjelenését mutatja be,³⁵ de megemlíthető még Gyebrovszki Zsolt Dániel tanulmánya is a versenyjogi kártérítési perek kapcsán megjelenő nyelvi bizonytalanságokról.³⁶ Kimondottan nyelvi alapon vizsgálja a bírósági ítéletek szövegeit Gombos Péter és Nagyházi Bernadette (2023).³⁷ Vizsgálatuk korpuszát anonimizált bírósági ítéletek szövegei adják, ezeket két szempont szerint elemzik. Először kifejezetten formai, tipográfiai elemekre fókuszálva megállapítják, hogy az értelmezést segítő lehetséges kiemelések, tagolások ugyan megjelentek már a szövegekben, de csak az elmúlt néhány évben, s korántsem általános érvényűen. Másodikként az ítéletek szórendi

31 ARATÓ 2022: 82–83. Az idézet magyar fordítása: A normavilágosság a hazai jogrendben sem csupán a jogszabályokkal szemben támasztott nyelvi, megfogalmazásbeli követelmény, hanem annál jóval komplexebb, a jogalkalmazást is érintő elvárás. Kiemelendő ebben a körben a bíróságok szerepe a jogszabályok jelentésének meghatározásában, valamint az a kötelezettség, hogy magukat a bírósági iratokat és határozatokat is érthető, egyszerű és világos nyelvezettel kell megfogalmazni.

32 ARATÓ 2022: 83. Az idézet magyar fordítása: Az Alkotmánybíróság részletesen foglalkozott a normavilágosság kérdésével, és már 1992-ben elvi élel kimondta, hogy „a világos, érthető és megfelelően értelmezhető normatartalom a normaszöveggel szemben alkotmányos követelmény. A jogbiztonság – amely az Alkotmány 2. § (1) bekezdésében deklarált jogállamiság fontos eleme – megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon”. A normavilágosság követelménye tehát a jogállamiság és a jogbiztonság elvével kapcsolódik össze szervesen, illetőleg ezekből vezethető le az Alkotmánybíróság gyakorlatában.

33 CZINE 2023.

34 TAHIN 2023.

35 FAZAKAS 2024.

36 GYEBROVSZKI 2024.

37 GOMBOS–NAGYHÁZI 2023.

sajátosságait elemezve bebizonyították: az ítéletmondatokban kizárólagosan, a narratív részekben előszeretettel vetik hátra, a mondat végére az igét a fogalmazó bírák, ez pedig túlterhelt ige előtti szakaszt okoz a struktúrákban, ami miatt könnyen elvész, vagy nehezen azonosítható a mondat jelentése.

További feladatok

A nyelvi kérdések gyakran okoznak jogi problémát. Arató Balázs (2020) megvizsgálta, hogy az elmúlt évek, évtizedek bírósági gyakorlatában milyen típusú nyelvi szakértelmet igénylő problémák adódtak. Megállapította, hogy a bíróságok büntetőügyekben gyakrabban rendelnek ki igazságügyi nyelvész szakértőt, polgári és közigazdasági ügyekben azonban még idegenkednek a nyelvész szakértő bevonásától. „Kikristályosodni látszó fogalom az átlagos fogyasztó általi (meg)érthetőség, ennek tartalma azonban még viszonylag bizonytalan, hiányzik az egységes és szabatos definíció.” Másik fontos észrevétele, hogy a „bíróságok nem a nyelvtudomány irányából közelítik meg, hogy mi érthető, és mi nem érthető az átlagos fogyasztó számára, hanem ezt a személyi kört egyfajta jogi absztrakciónak tekintik. Az átlagos fogyasztó számára való érthetőség tehát a bíróságok gyakorlatában jogkérdés, és nem szakértői kompetenciába tartozó dilemma.” És javaslatot is megfogalmaz: „kedvező változást hozhatna a polgári bíróságok viszonyulásában, ha egységes, objektív módszertan és terminológia tenné egzakttá, ellenőrizhetővé az igazságügyi nyelvész szakértők eljárását és kompetenciakörét”.

Mindez egy jól átgondolt nyelvstratégia és ennek végrehajtását végző intézmény keretei között képzelhető el. A magyar nyelvstratégia keretét Balázs Géza már meghatározta,³⁸ és számos helyen és változatban közzétette. Ennek nyomán 2014-ben ugyan létrejött a Magyar Nyelvstratégiai Intézet (Manysi), de vezetői hozzá nem értés miatt az intézet tevékenysége tévútra futott, és az intézményt 2018-ban megszüntették, néhány alkalmazottját az akkor létrejött Magyarságkutató Intézetbe sorolták át, ahol „nyelvtervezés” címen szintén nem végeznek szakmai nyelvstratégiai munkát.

A jogi nyelvi területen létező nyelvstratégiai feladatok tehát egyelőre szervezés és irányítás nélkül folynak tovább. Továbbra is szükség lenne valamilyen nyelvstratégiai intézményre vagy egy nyelvi ombudsmanra (jogőrre).

Időközben a jogi nyelv filozófiai, elméleti keretben történő leírása is megtörtént,³⁹ valamint a jogi szaknyelv nyelvészeti keretének leírása szintén.⁴⁰ Dobos Csilla alapos leíró tanulmányt,⁴¹ Vinnai Edina pedig könyvet⁴² jelentetett meg a jogi szaknyelvről és kommunikációról. A meghatározások mellett jó leírását adja a jogi szaknyelv

38 BALÁZS 2001; BALÁZS 2004.

39 Például VARGA 2015; Cs. KISS 2015; SZABÓ 2015.

40 Például KURTÁN 2015.

41 DOBOS 2010.

42 VINNAI 2017a.

morfológiai, szintaktikai, stilisztikai jellemzőinek, bemutatja a jogágak, alkalmazási területek szerinti tagolódását, a jogi nyelvészet területeit (jogi kommunikáció, jogi szemantika, jogi argumentáció és retorika, jogi szaknyelv, nyelvkritika, jogtörténet és nyelvtörténet, jogelmélet és nyelvelmélet, nyelvi jogok, törvényszéki nyelvészet – bírósági nyelvészet, jogi nyelv oktatása) stb.⁴³

A további jogi nyelvi szakmai munka elmélyítéséhez tehát már vannak gyakorlati tapasztalatok (eredmények), és van jó elméleti megalapozás is.

Felhasznált irodalom

- ANTAL Zsolt szerk. (2018): *A bírósági szervezet sajtóközleményei a médiaképesség tükrében*. Budapest, Országos Bírósági Hivatal.
- ANTAL Zsolt – BÓDI Zoltán – TOÓT-Holló Tamás (2018): *A bírósági szervezet sajtóközleményei a médiaképesség tükrében*. Budapest: Országos Bírósági Hivatal.
- ARATÓ Balázs (2020): Quo vadis, igazságügyi nyelvészet? *Magyar Jogi Nyelv*, 2, 8–15. Online: <https://joginyelv.hu/quo-vadis-igazsagugyi-nyelveszet/>
- ARATÓ Balázs (2022): Norm Clarity in the Light of Hungarian Case Law. *Magyar Nyelvőr*, 146(különszám), 81–90. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2022.5.81>
- ARATÓ, Balázs – BALÁZS, Géza (2022): The Linguistic Norm and Norm of Legal Language. *Magyar Nyelvőr*, 146(különszám), 91–103. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2022.5.91>
- BALÁZS Géza (1997): A sajtónyelv szociokultúrája. *Valóság*, 40(7), 51–57.
- BALÁZS Géza (2000): *Médianorma. A nyilvános megszólalás esztétikája*. Budapest: Magyar Rádió.
- BALÁZS Géza (2001): *Magyar nyelvstratégia*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia.
- BALÁZS Géza (2004): Euroterminológia és magyar nyelv. (Szaknyelvi kommunikáció és nyelvstratégiai munka). In BALÁZS Géza (szerk.): *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője I–II*. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ, 279–287.
- BALÁZS Géza (2007): A jogszabályok közérthetősége. Nyelvi követelmények a jogi szaknyelvben. In GYERGYÁK Ferenc – KISS László (szerk.): *Általános jogalkotási ismeretek. Tankönyv a köztisztviselők továbbképzéséhez*. Budapest: Kormányzati Személyügyi Szolgáltató és Közigazgatási Képzési Központ, 100–114.
- BALÁZS Géza (2014): Folyamatos nyelvújítás. A magyar nyelvújítások és értékelésük. *Glossa Iuridica*, 1(1), 21–28.
- BENKŐ Loránd szerk. (1970): *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, 2. kötet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- B. KOVÁCS MÁRIA (1995): *A magyar jogi szaknyelv a XVIII–XIX. század fordulóján*. Miskolc: Miskolci Bölcsész Egyesület.
- CZINE Ágnes (2023): Az áldozat fogalmának változása és jelentéstartalmának sokszínűsége. *Magyar Nyelvőr*, 147(2), 154–163. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.2.154>

43 A klasszikus retorika nyelvhelyességi, így jogi nyelvi hatásaihoz lásd PÖLCZ 2021, a törvényszéki nyelvészet kifejtéséhez pedig lásd TOLNAINÉ KABÓK 2015.

- Cs. Kiss Lajos (2015): Megjegyzések a jog és a nyelv viszonyához. In SZABÓ Miklós (szerk.): *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 53–92.
- DOBOS Csilla (2010): Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció. In DOBOS Csilla (szerk.): *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 257–284.
- FÁBIÁN Pál (1968): A szókészlet. In RÁCZ Endre (szerk.): *A mai magyar nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó, 459–500.
- FAZAKAS Zoltán József (2024): A jogászképzés mint a kisebbségi nyelvi jogok egyik aspektusa. *Magyar Nyelvőr*, 148(2), 236–251. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2024.2.236>
- GOMBOS Péter – NAGYHÁZI Bernadette (2023): Bíróági ítéletek szövegeinek nyelvi sajátosságai. *Magyar Nyelvőr*, 147(4), 493–513. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.4.493>
- GROLL, Klaus-Michael (1985): *In der Flut der Gesetze*. Düsseldorf, Droste Verlag GmbH.
- GYEBROVSZKI Zsolt Dániel (2024): Nyelvi bizonytalanságok hatása a versenyjogi kártérítési perek szabályainak következetes alkalmazására. *Acta Universitatis Christianae Partiensis – Studia culturale*, (2), 39–59.
- KARCSAY Sándor (1981). Jog és nyelv. *Jogtudományi Közöny*, 36(4), 325–338.
- KISS László (1998): *Jogállam – jogalkotás – önkormányzatok. (Örökségünkről – mai szemmel)*. Pécs: Közigazgatás-módszertani Bt.
- KISS László (2007): Jogelkövetés. *Népszabadság*, 2007. március 22.
- KURTÁN Zsuzsa (2015): A magyar jogi szaknyelv leírásának kutatási programja. In SZABÓ Miklós (szerk.): *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 189–202.
- MINYA Károly (2003): *Mai magyar nyelvújítás. Szókészletünk módosulása a neologizmusok tükrében a rendszerváltozástól az ezredfordulóig*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- MINYA Károly – VINNAI Edina (2018): Hogyan írunk érthetően? Kilendülés a jogi szaknyelv komfortzónájából. *Magyar Jogi Nyelv*, 2(1), 13–18.
- NAGY Balázs Ágoston (2014): Miért olyan nehéz a jogszabályok egyszerűsítése? *Glossa Iuridica*, 1(2), 101–113.
- OROSZ Árpád (2014): A „határozatszerkesztés” vizsgálatának tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. *Glossa Iuridica*, 1(2), 165–180.
- P. BALÁZS János (1973): Jogi szókincsünk történetéből. *Magyar Nyelvőr*, 97(4), 484–490.
- PÖLCZ Ádám (2021): *A nyelvművelés retorikai gyökerei. A nyelvhelyesség retorikai alapjainak hagyományáról*. Budapest: MNYKNT–IKU.
- SEREGY Lajos (1989): Nem szakszerű, ha érthetetlen. Nyelvi normák a szakszövegekben. In BÍRÓ Ágnes (szerk.): *Szaknyelvi divatok*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 28–36.
- SZABÓ Miklós (2015): A jog nyelvi erőtere. In SZABÓ Miklós (szerk.): *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 179–188.
- SZILY Kálmán (1902): *A magyar nyelvújítás szótára. A kedveltebb képzők és képzésmódok jegyzékével*. Budapest: Hornyánszky Viktor kiadása.
- TAHIN Szabolcs (2017): A közérthetőség érvényesülése a bíróági határozatokban és a bíróági tárgyaláson. In Mailáth György *tudományos pályázat 2017. Díjazott dolgozatok*. Budapest: Országos Bíróági Hivatal, 8–43. Online: <https://bit.ly/43o0CqD>

- TAHIN Szabolcs (2023): A jogalkotó nyelvi cselekvéséről: kimondott és ki nem mondott nyelvi tartalmak a jogszövegekben. *Magyar Nyelvőr*, 147(4), 479–492. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2023.4.479>
- TOLNAINÉ KABÓK Zsuzsanna (2015): Interdiszciplináris kapcsolatok a rendészettudományok és az alkalmazott nyelvészet között – különös tekintettel a törvényszéki nyelvészetre. *Magyar Rendészet*, 15(5), 131–145. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/3632/2916>
- VÁRADY, Tibor (2006): *Language and Translation in International Commercial Arbitration. From the Constitution of the Arbitral Tribunal through Recognition and Enforcement Proceedings*. The Hague: T.M.C. Asser Press.
- VARGA Csaba (2015): A jog nyelvi dimenziója: jog és nyelv? jog mint nyelv? Ontológia és episztemológia különmeműségéről és végső egységéről. In SZABÓ Miklós (szerk.): *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 11–28.
- VESSZŐS Balázs (2022): A félreértés pragmatikája. *Magyar Nyelvőr*, 146(4), 458–475. Online: <https://doi.org/10.38143/Nyr.2022.4.458>
- VINNAI Edina (2017a): *Jog és nyelv határán. A jogi nyelvhasználat nemzetközi és hazai kutatása*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- VINNAI Edina (2017b): Harc a szavakért – közérthetőség a jogban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények*, 12(1), 42–53.
- ZAICZ Gábor (2021): *Etimológiai szótár*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Jogi források

- A „Határozatszerkesztés” vizsgálatának tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye. 2013.E1.II.JGY.11-2. Online: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemenypdf
- Közérthetőség a bíróságokon – a bíróságokba vetett bizalom erősítése. Online: <https://birosag.hu/sites/default/files/users/Közérthetőség%20közlemény.pdf>
- Stíluskönyv. Útmutató a kúriai határozatok szerkesztéséhez (2013). Budapest: Kúria.